

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.1.39>

KRYMINOLOGICZNA CHARAKTERYSTYKA OSOBY STOSUJĄCEJ PRZEMOCY DOMOWEJ

Yuliia Lymarenko

aspirant Wydziału Badań Kryminologicznych

*Naukowo-Badawczego Instytutu Badań nad Problemami Przestępczości imienia Akademika V.V. Stashysa
Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy (Charków, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0001-9108-5350

e-mail: yuliyalimarenko@gmail.com

Adnotacja. W artykule autor podaje kryminologiczną charakterystykę osobowości sprawcy stosującego przemoc domowej. Cechy społeczno-demograficzne, moralne, psychologiczne i karno-prawne zostały podkreślone poprzez badanie archiwalnych spraw karnych związanych z przemocą domową, rozpatrywanych przez sądy miasta Charków i obwodu charkowskiego w okresie 2016–2019 r. Również w artykule dokonano porównania wyników z danymi innych naukowców, którzy badali kwestie przemocy domowej w innych okresach. Wyniki badania, odzwierciedlone w artykule, umożliwiły podkreślenie typowych cech nieodłącznie związanych z osobowością sprawcy. Takie cechy są wzajemnie powiązаныmi elementami portretu osoby, która popełniła przemoc domową, których uwzględnienie przy opracowywaniu środków przeciwdziałania i zapobiegania, naszym zdaniem, zmniejszy liczbę przypadków przemocy domowej.

Słowa kluczowe: przemoc domowa, charakterystyka kryminologiczna, osobowość sprawcy, charakterystyka społeczno-demograficzna, znaki moralno-psychologiczne, sprawca, znaki karno-prawne.

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE PERSONALITY WHO COMMITTED DOMESTIC VIOLENCE

Yuliia Lymarenko

Postgraduate Student at the Criminological Research Department

*Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Ukrainian
Academy of Law Sciences (Kharkiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0001-9108-5350

e-mail: yuliyalimarenko@gmail.com

Abstract. In the article the author gives the criminological characteristics of criminal's personality who committed domestic violence. Socio-demographic, moral and psychological and criminal features were identified by research the archival criminal cases related to domestic violence, considered by the courts of Kharkiv region for the period 2016–2019. The article also compares the results with data from other researchers who have researched domestic violence in other periods of time. The results of the research, reflected in the article, provided an opportunity to identify typical features that are inherent in the criminal's personality. Such features are interrelated components of a portrait of a person who has committed domestic violence. Taking them into account when developing measures to counteract and prevent, in our opinion, will reduce the number of cases of domestic violence.

Key words: domestic violence, criminological characteristics, criminal's personality, socio-demographic characteristics, moral and psychological features, abuser, criminal features.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ, ЯКА ВЧИНІЛА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Юлія Лимаренко

аспірант відділу кримінологічних досліджень

*Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України (Харків, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-9108-5350

e-mail: yuliyalimarenko@gmail.com

Анотація. У статті автор наводить кримінологічну характеристику особистості злочинця, який вчинив домашнє насильство. Соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові ознаки було виділено шляхом дослідження архівних кримінальних справ, пов'язаних з домашнім насильством, розглянутих судами міста Харків та Харківської області за період 2016–2019 рр. Також у статті здійснено порівняння отриманих

результатів із даними інших науковців, які досліджували питання домашнього насильства в інші періоди часу. Результати дослідження, відображені у статті, надали можливість виділити типові риси, які притаманні особистості кривдника. Такі риси є взаємопов'язаними складовими портрету особи, яка вчинила домашнє насильство, врахування яких під час розроблення заходів протидії та запобігання, на нашу думку, дозволить зменшити кількість випадків домашнього насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, кримінологічна характеристика, особистість злочинця, соціально-демографічна характеристика, морально-психологічні ознаки, кривдник, кримінально-правові ознаки.

Вступ. Проблема домашнього насильства як для України, так і для всього світу, не є новою. Кожного дня велика кількість жертв, потерпаючи від дій аб'юзерів, потребують негайної допомоги шляхом застосування заходів запобігання та протидії домашньому насильству. Але розробка таких заходів є неможливою без дослідження портрету особистості, яка вчинила цей злочин.

Кримінологічна характеристика кривдника не являє собою обов'язковий набір якостей, який буде присутній в кожному випадку насильства, але це найбільш типова характеристика особи, яка вчинила домашнє насильство та яка притаманна більшості кривдників за означений період.

Актуальність обраної теми є безперечною, оскільки домашнє насильство є тим явищем, яке руйнує основу ланку суспільства, з якої починається соціалізація людини – сім'ю. Існування великої кількості досліджень, присвячених вивченню різних аспектів домашнього насильства, на жаль, не змогли віднайти універсальних ліків від такої хвороби, як домашнє насильство.

Метою цієї роботи є надання вперше кримінологічної характеристики особистості злочинця, який вчинив домашнє насильство, дослідження якої відбувалось на регіональному рівні.

Питанням боротьби з домашнім насильством присвятили свої роботи такі вчені, як Ю.М. Антонян, В.С. Батиргарєєва, А.Б. Блага, М.Ю. Валуйська, В.В. Голіна, Б.М. Головін, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.П. Закалок, А.Ф. Зелінський, С.М. Іншаков, А.В. Калініна, М.Г. Колодяжний, О.М. Костенко, Л.В. Крижна, О.М. Литвинов, В.В. Лунєєв, О.Б. Сахаров, В.В. Топчій, В.О. Туляков та інші.

Основна частина. Існує велика кількість досліджень, присвячених особі злочинця, і перш ніж перейти до аналізу особистості вважаємо за необхідне зазначити, що важливість проблеми термінологічного визначення особистості злочинця для нашого дослідження обумовлюється тим, що домашнє насильство – злочин, котрий зі своєю різноманітністю форм, вчиняється злочинцем, характеристики якого набуваються в процесі соціалізації. Домашнє насильство носить конфіденційний характер, прихований від сторонніх поглядів, що сприяє розкриттю негативних сторін особистості. Деякі види робіт, в яких задіяна людина, накладають певний негативний відбиток на емоційний та психологічний стан, що в подальшому може стати поштовхом до реалізації злочинного умислу. Таким чином, вказані особливості, на нашу думку, дозволяють здійснити кримінологічний аналіз злочинця, який вчинив домашнє насильство через поняття «особистості».

Кримінологічна характеристика особистості злочинця включає в себе середній набір ознак, які традиційно формують в такі групи: соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові. Незважаючи на їх різноманітність, нами обрано найбільш типові, що притаманні особистості, котра вчинила домашнє насильство, тобто ті, які були здобуті нею в процесі соціалізації.

Кримінологічну характеристику злочинця, який вчинив домашнє насильство, нами здійснено методом порівняння даних, отриманих нами в результаті дослідження 103 архівних кримінальних проваджень, пов'язаних з домашнім насильством, розглянутих районними судами м. Харкова та Харківської області за період 2016–2019 р.р., та іншими вченими раніше.

Соціально-демографічна характеристика осіб, які вчиняють домашнє насильство, складається з інформації стосовно статі, віку, сімейного стану, професійно-освітнього рівня, тощо. Для дослідження особистості злочинця, який вчинив домашнє насильство, така інформація не є першочерговою та не надає особливих рис, які притаманні лише такому типу злочинців, але вона дозволяє сформулювати уявлення про портрет злочинця зовні та місце у суспільстві, яке він займає.

За *статтю* серед осіб, які вчинили домашнє насильство, переважає частка чоловіків, яка становить 79,7% і, як правило, домашнє насильство має чоловіче обличчя, але 20,3% від загальної кількості засуджених осіб становлять жінки. Більший показник осіб чоловічої статі серед кривдників пояснюється фізичною та економічною перевагами чоловіка над жінкою. Зазвичай чоловіки краще розвинуті фізично та мають більшу силу, яку застосовують стосовно жертви. Що стосується економічної залежності жінки від чоловіка, то це пояснюється підвищеним попитом осіб чоловічої статі на ринку праці для зайняття вакантних посад та вищою оплатою праці порівняно з жінками за виконання аналогічних обов'язків. Останнім часом, завдяки руху жіночих організацій, дискримінація жінок в плані роботи та заробітку поступово втрачає свою інтенсивність.

Важливим показником кримінологічної характеристики особи злочинця є *вік*. Найвищий ступінь кримінальної активності в домашньому насильстві припадає на віковий показник 35–39 років (22,3%) та 40–44 роки (21,3%). Отриманий нами результат частково співпадає з даними дослідження Л.В. Крижної, яка зазначає, що найбільшу кількість злочинів у сімейно-побутовій сфері було вчинено особами у віці 30–40 років (Крижна, 2000: 9). Водночас А.Б. Блага наголошує на тому, що сплеск кримінальної активності в сфері домашнього насильства припадає на дві вікові групи 21–29 та 30–39 років (Блага, 2014: 96). Така ситуація пояснюється тим, що цей вік є піком розвитку усіх сфер життєдіяльності особи. До 35-річчя особа будує кар'єру, створює сім'ю, досягає раніше поставлених цілей. Саме цей період може стати кризовим, коли

оцінюються попередні досягнення. У разі невдоволення якістю свого життя зростає напруга та злість через нереалізовані очікування та завищені амбіції. Неможливість позбутися цих емоцій шляхом перетворення їх в енергію в роботі кривдник виплескує свою злість на найближчих людей, зокрема свою сім'ю.

Оскільки домашнє насильство – це тривалий процес, а не одномоментна дія, цілком імовірно причиною саме такого вікового показника кривдників є перебування жінки в тривалій відпустці з догляду за дитиною та практично повна відсутність соціальних зв'язків. Усвідомлюючи економічну та психологічну залежність жінки, чоловік намагається показати свою перевагу та стати єдиним джерелом для існування своєї жертви. Така ситуація характерна для насильства над партнером (дружиною, співмешканкою тощо).

Попри розповсюджену думку про те, що домашнє насильство вчиняється виключно між особами, які перебувають у зареєстрованому шлюбі, нами, за результатами дослідження, було встановлено, що майже 40% осіб, які вчинили домашнє насильство, мають статус неодружених / незаміжних. На думку психологів, все частіше особи надають перевагу фактичним шлюбним відносинам, а не офіційному укладенню шлюбу через упевненість: у високій вартості весілля, у неовов'язковості шлюбу, у можливості виховувати дітей поза офіційним шлюбом та страхом перед розлученням (Nv.ua, 2019). Припускаємо, що частина неодружених кривдників залишається в такому статусі саме з наведених вище причин.

Але укладення офіційного шлюбу, як показує дослідження, не запобігає вчиненню домашнього насильства. 33% засуджених перебували в зареєстрованому шлюбі та регулярно вчиняли насильство стосовно близьких їм осіб. Відповідно до результатів дослідження Л.В. Крижної, яке було проведено в 2000 р., 55% злочинців перебували в офіційному шлюбі (Крижна, 2000: 86). Тобто, за 20 років показники поширення перебування кривдників в офіційному шлюбі значно зменшились.

У процесі створення власної сім'ї велику роль відіграють моделі поведінки, які жертва та кривдник засвоїли під час зростання та виховання у *батьківській родині*. Сім'ї первинно належить вирішальна роль у становленні особи, формуванні її потреб, моральних цінностей, звичок, поглядів, її оцінок про навколишній світ, людей, про дозволене і недозволене, добро і зло, про оцінку власних вчинків (Даньшин, Голіна, Валуйська та ін., 2009: 43). Не завжди родини здійснюють позитивний вплив на особистість дітей, які в ній виховуються.

За результатами проведеного дослідження було виявлено, що лише 28% кривдників зростали у повній родині, 3% виховувались в інтернаті, інші були виховані лише матір'ю, або бабусею з дідусем. 17,4% виховувались у родині робітників, 2,9% – в родині службовців, інші 79,7% існували за рахунок тимчасових підробітків та не мали постійного місця роботи. 20% засуджених осіб – це вихідці з родин, в яких зловживання алкоголем та застосування насильства для врегулювання сімейних питань були стандартною практикою побутового життя. 16,5% були єдиними дітьми в сім'ї, 7,7% – це багатодітні сім'ї, які мають 3 і більше дітей.

З огляду на вищевикладене, ми бачимо, що серед родин кривдників превалюють сім'ї, в яких була відсутня установка обов'язкової суспільно-корисної праці, а відповідно і низький ступінь культури та моралі. Засвоївши батьківську модель поведінки, більшість з кривдників, як вважаємо, у майбутньому перенесли її у свою власну родину.

Цінність особи для суспільства в першу чергу оцінюється за її *освітнім рівнем*. Поряд із різного роду професійними навичками в процесі навчання, людина здобуває також вміння комунікувати у суспільстві без застосування насильницьких методів. Результати дослідження показали, що 43,6% осіб, які вчинили домашнє насильство, мають повну середню освіту і 21,3% – вищу. За даними А. Б. Благої кількість осіб з вищою освітою становила лише 7% (Блага, 2014: 97). І хоча можливо говорити про те, що кількість осіб з вищою освітою серед кривдників зросла, все ж наявність вищої освіти не надає імунітету від домашнього насильства.

Участь особи у *суспільно-корисному виробництві* є запорукою здорового всебічного розвитку людини. Виконуючи певну роботу та отримуючи моральне і матеріальне заохочення, людина розвивається у відповідній сфері та спрямовує свою енергію на виконання різного роду обов'язків. Аналізуючи показник зайнятості, ми виявили, що 48% працездатних осіб не були задіяні у будь-якому виді праці, або навчання. 7,7% – пенсіонери, 1,8% – здобувають освіту (студенти). Найбільша кількість осіб була задіяна в робітничих професіях, їх загальна кількість склала – 27,3%, що подібно до даних Б.М. Головкина, який зазначав, що серед працюючих злочинців переважають робітники (у тому числі сільські) низької кваліфікації державних, колективних і приватних підприємств, установ, організацій, відповідно, 22,6%, 24,4%, 33,4% (Головкін, 2004: 45). Кількість працівників силових структур та військовослужбовців серед засуджених осіб становить 4,8%.

До соціально-демографічної характеристики злочинця часто відносять *місце проживання*, оскільки соціальне оточення впливає на формування особистості, на здобуття навичок, які людина застосовує в своєму повсякденному та сімейному житті. З'ясування вектору поведінки, який бере особа в конфліктній ситуації, здійснюється за допомогою встановлення характерних рис, які притаманні жителям міст або сільської місцевості. За результатами дослідження нами встановлено, що 74,7% осіб, які вчинили домашнє насильство – це уродженці та мешканці міст, 25,3% – жителі сільської місцевості. За інформацією А.Б. Благої, майже 40% були мешканцями міст; 31,2% – жителями сіл; 20,5% – проживали в обласних центрах; 11,3% – мешкали у селищах (Блага, 2014: 97).

Такий розподіл можна пояснити тим, що у великому місті топографічна картина складається переважно із багатоквартирних будинків, в яких часто мешканці навіть не знайомі зі своїми сусідами по поверху, не кажучи вже про сусідні будинки. Вчиняючи домашнє насильство за зачиненими дверима квартири, кривдники

розраховують на те, що сусіди не будуть звертатись до поліції, оскільки це сімейна справа та стосується лише осіб, які приймають участь у сварці або бійці. Протилежна ситуація існує у сільській місцевості, де всі знають один одного та намагаються приховати випадки домашнього насильства з метою нерозповсюдження чуток.

Морально-психологічні ознаки осіб, які вчиняють домашнє насильство. Поряд із соціально-демографічними ознаками в структурі особи злочинця вчені виділяють морально-психологічні, які є складовими внутрішнього світу злочинця. Дослідження таких ознак нами було здійснено за допомогою характеристики злочинця у сім'ї, за місцем роботи та за місцем проживання, які містились в матеріалах архівних кримінальних проваджень, розглянутих судами м. Харкова та Харківської області за 2016–2019 рр.

Саме ця група ознак має важливе значення для нашого дослідження. Суб'єкти домашнього насильства – люди, які так чи інакше були близькими один одному, яких пов'язували почуття. Морально-психологічні ознаки найкраще характеризують злочинця, який вчиняє домашнє насильство стосовно осіб, з якими у нього були близькі або родинні стосунки, бо містять інформацію про внутрішні якості, які в процесі соціалізації вплинули на вибір поведінки кривдника у родині.

Первинною ланкою формування внутрішніх переконань особи є сім'я. Саме в сім'ї починається наше становлення як людини соціальної. О.М. Гумін зазначає, що найбільший вплив на формування морально-психологічних якостей особистості здійснюють сім'я і найближче оточення (Гумін, 2014: 175). Шляхом вивчення думки батьків та рідних про особу можна зрозуміти, яким чином людина поводить себе з найближчим оточенням, в переважній більшості, найдорожчими людьми, оскільки значну частину свого життя особа проводить у колі близьких осіб.

Дослідивши протоколи допиту членів сім'ї осіб, які вчинили домашнє насильство, можна зробити висновки про те, що 70% кривдників характеризуються негативно у родині, в якій проживають та регулярно вчиняють різні форми домашнього насильства стосовно близьких осіб. 30% засуджених характеризуються задовільно зі слів членів родини, але їх засудження дає підстави вважати, що ретельне приховування ними своїх емоцій від одних членів сім'ї, призвело в подальшому до трагічних наслідків стосовно інших.

Характеристика за місцем проживання тісно пов'язана з характеристикою особи у сім'ї, оскільки ця інформація складається з показів дільничних офіцерів поліції, які закріплені за ділянкою місцевості, на якій проживає засуджена особа та з показів сусідів, які можуть знати, що відбувається в тій чи іншій родині, яка живе поблизу.

За результатами дослідження, 46,6% осіб, які вчинили домашнє насильство, характеризуються задовільно, 16,5% позитивно, тобто від очей сусідів наслідки насильства ретельно приховуються. Лише 25,3% мають негативну характеристику, постійно вчиняють сварки, часто перебувають у стані алкогольного сп'яніння, ведуть антигромадський спосіб життя та підтримують кримінальні зв'язки з особами, які нещодавно звільнилися з установ виконання покарань.

Оскільки колектив, в якому особа працює, є окремою соціальною групою, де особа проводить значну кількість часу, то *характеристика за місцем роботи* є важливою для дослідження морально-психологічних ознак особи злочинця. Покази роботодавця, керівника та колег формують картину внутрішніх якостей співробітника, дають уявлення про його відношення до виконання покладених на нього обов'язків, готовність прийти на допомогу колегам та риси характеру, які проявляються під час виконання роботи. За дослідженими кримінальними провадженнями судів м. Харкова та Харківської області, 24% засуджених характеризуються позитивно, мають нагороди, стримані у прояві емоцій, ввічливі, володіють почуттям підвищеної емпатії, відповідальні у виконанні покладених на них обов'язків та завжди готові прийти на допомогу. 74% досліджених осіб задовільно характеризуються за місцем роботи і лише 2% мають негативну характеристику. Тобто, розповсюджена думка стосовно того, що особи, які вчиняють домашнє насильство, негативно проявляють себе у всіх сферах життя, хибна. Більшість з працевлаштованих осіб на робочому місці позиціонують себе виключно з позитивної сторони, приходючи на допомогу колегам, але з легкістю вчиняють насильство вдома щодо більш слабких членів родини.

Дослідивши матеріали кримінальних проваджень, зокрема протоколи допиту потерпілих, нами було з'ясовано, що 84,3% кривдників у повсякденному житті мають риси агресивності, конфліктності, легко дратуються з незначних приводів та є запальними в моментах вирішення побутових питань, а 1,2% навіть мають нахили до жорстокості. 14,5% характеризуються як спокійні та неконфліктні особи. Тобто потерпілі в останньому випадку вважають поведінку своїх кривдників загалом нормальною та не визначають її як відхилення від норми не зважаючи на сплески агресії, які призвели до отримання різного ступеню тяжкості тілесних ушкоджень.

Вживання спиртних напоїв деструктивно впливає на поведінку та на можливість об'єктивно оцінювати оточуючу обстановку, керувати своїми діями та усвідомлювати їх наслідки. Тривале зловживання алкоголем запускає в організмі людини незворотні процеси, які можуть стати причиною багатьох захворювань та призвести навіть до летального випадку. Поряд з непоправною шкодою здоров'ю вплив алкоголю на мозок небезпечний ще й тим, що в стані алкогольного сп'яніння підвищується рівень агресивності та антисоціальних настроїв особи. У стані алкогольного сп'яніння часто вчиняються кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, проти громадського порядку та моральності. У стані сп'яніння особа недостатньо відчуває протиправність вчинюваних нею діянь, але в змозі керувати своїми діями, через що вчинення злочину у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння є обтяжуючою обставиною при призначенні покарання.

Сім'ї, в яких існує алкогольна залежність, стають дисфункційними (Корнієнко, 1998: 47), тобто зникає повага один до одного, зростає напруга у відносинах, застосовуються насильницькі методи вирішення питань. Дисфункційна сім'я не виконує своїх необхідних функцій, а провокує девіантну поведінку одного чи кількох своїх членів (Максимова, 2017: 145). В результаті проведеного дослідження, нами було виявлено, що у повсякденному житті 29% осіб, які вчинили домашнє насильство, не вживали спиртні напої, 34,4% вживали епізодично, а 36,6% зловживали алкогольними напоями.

Поряд зі спиртними напоями стан сп'яніння можуть викликати наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори. 6,7% засуджених вживали наркотичні речовини, серед яких: психостимулятори та канабіоїди. Більшість із залежних мали діагноз – «полінаркоманія».

12,5% засуджених перебували на обліку, як особи, які зловживають спиртними напоями, незаконно вживають наркотичні засоби, або психотропні, токсичні речовини.

Психіка людини – багатогранна, складна та не до кінця вивчена сфера. Неможливо достеменно передбачити, який фактор може стати рушійною силою в момент вибору особою між законотривною та девіантною поведінкою. Розуміння того, що психіка і свідомість людини на всьому її життєвому шляху піддаються постійному впливу навколишнього середовища та є їхнім своєрідним відображенням, допомагає пояснити, чому та або інша людина вчинила той або інший злочин (Казміренко, Кудерміна, Мойсєєва, 2015: 46). Вивчення стану особи в момент вчинення домашнього насильства є необхідною складовою задля протидії злочинним проявам, оскільки це дає можливість визначити, проаналізувати та мінімізувати та деструктивні фактори впливу на психіку особи злочинця, які спонукають його до протиправних дій.

У науковій літературі вже давно піднімається питання стосовно стану особи під час вчинення нею кримінального правопорушення. Г.Г. Мошак зазначає, що зловживання алкогольними напоями – найсильніший конфліктогенний фактор злочинів, які вчиняються у сфері сімейних відносин (Мошак, 2001: 54). За даними, отриманими Б.М. Головкіним, більшість з досліджуваних злочинців, в момент вчинення злочину перебували у стані середнього ступеня сп'яніння (Головкін, 2004: 48). О.М. Бандурка, К.Б. Левченко та І.М. Трубавіна також вказують на те, що більше половини досліджених кривдників зловживали спиртними напоями, що створювало сприятливе підґрунтя для численних конфліктів із майбутніми потерпілими (Бандурка, Левченко, Трубавіна, 2011: 61). У результаті проведеного дослідження, нами було з'ясовано, що 51,4% осіб, які вчинили домашнє насильство, знаходились у стані алкогольного сп'яніння та мали легкий або середній ступені алкогольного інтоксикації. Стан алкогольного сп'яніння став каталізатором у конфліктній ситуації. Ескалація конфлікту здійснювалась кривдником під дією алкоголю та в результаті перетворилась на прояв домашнього насильства.

Кримінально-правові ознаки осіб, які вчиняють домашнє насильство включають в себе інформацію стосовно попередніх судимостей особи, часу проведеного в установах виконання покарань, злочинів, за які особу раніше було засуджено, покарань, отриманих за вироком суду, цільове спрямування вчинення домашнього насильства та мотиваційну сферу. У рамках нашого дослідження ці ознаки мають важливе значення, оскільки час проведений особою в установах виконання покарань, види злочинів, за які її було раніше засуджено впливають на внутрішні якості особи, які дають поштовх до вибору певного варіанту поведінки в момент сімейного конфлікту.

Аналіз показника *попередніх судимостей* показав, що серед осіб, які вчинили домашнє насильство, 34% раніше було засуджено за вчинення різних видів злочинів. Тобто кожен третій кривдник раніше вчиняв кримінальне правопорушення та був за це засуджений. 15,5% було засуджено 2 і більше разів, а 4,8% мають у своїй біографії більше 5 судимостей.

9,7% кривдників, провели більше 3–х років в установах виконання покарань, відбуваючи реальний термін. 6,7% раніше засуджених осіб відбували свої терміни більше 10 років.

Потрапивши в умови ізоляції від зовнішнього світу, психіка особи піддається значному впливу. Неможливість вільного переміщення, відсутність сім'ї та близьких осіб, погані умови перебування, все це вносить свої корективи в особистість засудженого. Вчені Інституту кримінології Кембриджського університету, які взяли інтерв'ю у 100 засуджених осіб, дійшли висновку про те, що тривале ув'язнення «змінює людину цілком і повністю» (BBC.com, 2018).

Але навіть короткостроковий термін ізоляції сприяє проявам акцентуації характеру та пригніченню нормальних реакцій людини на зовнішні подразники і з кожним додатковим роком перебування в установах виконання покарань ситуація погіршується.

За результатами дослідження кримінальних проваджень м. Харкова та Харківської області можна зробити висновок про те, що раніше засуджені особи, які відбували строк в місцях позбавлення волі мають невідворотні психологічні та, скоріш за все, й психічні зміни, які безперечно посприяли вчиненню домашнього насильства та проявам агресії стосовно близьких осіб.

Серед *видів кримінальних правопорушень, за які осіб раніше було засуджено*, найбільшу кількість складають «Кримінальні правопорушення проти власності», які становлять 31% з 34% випадків засудження, найбільша частка яких припадає на ст. 185 КК України – «крадіжка». За результатами дослідження А.Б. Благої, серед видів злочинів, за які сімейні кривдники були раніше засуджені, також домінують злочини корисливої спрямованості (Блага, 2014: 99). З показником 9,7% другими за кількістю засуджень є «Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності», більшу частину з яких становить ст. 296 КК України – «хуліганство». 8,7% осіб було засуджено за «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи», з найбільшим відсотковим показником ст. 121 КК України – «умисне тяжке тілесне ушкодження».

Тобто особи, які вчинили такі злочини, наділені типовим набором якостей та характеристик, що в подальшому розкриваються в сімейному житті та можуть призвести до нівелювання потреб членів родини, а іноді і до порушень їх прав.

Важливим аспектом у вивченні домашнього насильства є дослідження статистики *притягнення досліджуваних осіб до адміністративної відповідальності*. Загалом до адміністративної відповідальності раніше було притягнуто лише 14,5% осіб, з них 11,6% було притягнуто до відповідальності > 3 разів, що є вимогою систематичності у випадку притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 126-1 Кримінального кодексу України. Таким чином, наведена вище статистика показує, що вимога систематичності при вчиненні домашнього насильства та притягненні особи до кримінальної відповідальності є неіснуючою.

Очікуючи складення 3-х протоколів про адміністративне правопорушення відносно кривдника, ми чекаємо повторності та, як зазвичай, більш тяжких наслідків. Жертва, яка постраждала від домашнього насильства, не може бути впевнена у захисті її прав після першого звернення до поліції та складення протоколу про адміністративне правопорушення.

За викликом «102» на місце події виїжджає мобільна група патрульної поліції для протидії домашньому насильству «Поліна», оцінює обстановку та у разі вчинення кримінального правопорушення, а не адміністративного, викликає слідчо-оперативну групу, яка здійснює всі необхідні термінові слідчі дії, які в подальшому допоможуть притягнути винну особу до відповідальності. Відповідно, питання про внесення даних до ЄРДР вирішується слідчим, який входить до складу слідчо-оперативної групи, що робить протидію домашньому насильству більш ефективною.

Традиційно, до кримінально-правових ознак вчені відносять *мотивацію та цілі* вчинення злочину. А.В. Савченко зазначає, що за своїм змістом мотивація злочину є специфічним синтезованим процесом взаємодії внутрішніх (особа) та зовнішніх (оточуюче соціальне середовище) факторів, внаслідок якого відбувається формування, розвиток і реалізація мотиву злочину (Савченко, 2002: 50).

Звертаючи увагу на мотиви, які домінували при вчиненні особами домашнього насильства, нами встановлено, що у досліджуваних випадках мотивів у чистому вигляді не існує. Найбільш часто згадуваним мотивом є помста (44,6%), яка визначається як відплата кому-небудь за вчинену кривду, заподіяне зло (Sum.in.ua, 2018) в поєднанні з хуліганськими мотивами. Про перевагу помсти серед мотивів вчинення домашнього насильства зазначає також Г.Г. Мошак (Мошак, 2001: 54). У випадку домашнього насильства, помста реалізується не в її класичному прояві, який характерний для умисних вбивств, або заподіяння тілесних ушкоджень. Цінічно налаштований кривдник впевнений, що жертва образила його, принизила, або вчинила будь-які дії, які провокують його на прояв агресії, що насправді є справедливим зауваженням, яке сприймається злочинцем ворожо. Особливістю такої гібридної мотивації є те, що для реалізації помсти при вчиненні домашнього насильства не обов'язково повинно пройти багато часу для підготовки злочину. Більшість із засуджених, які помстились своїм рідним за «образу», діяли майже миттєво після «образливих» дій потерпілих.

Другим за чисельністю випадків, з показником в 29,1%, йде мотив зневаги, тобто відсутності поваги до кого-небудь, навмисне приниження гідності (Sum.in.ua, 2018). У випадку домашнього насильства під зневагою ми розуміємо почуття неприязні до особи, яке проявляється у демонстрації переваги над нею у будь-який спосіб.

Причин до зневажливого ставлення близьких осіб існує безліч. За результатами проведеного дослідження, нами встановлено, що серед них: тривале перебування дружини у відпустці по догляду за дитиною та її мінімальна соціалізація; впевненість кривдника у тому, що він перебуває на вищому соціальному щаблі за жертву; безпорадний стан потерпілої особи через фізичні вади; неприязнь після розлучення і т.д.

Вчиняючи домашнє насильство, кривдники бажають досягти певних цілей, задовольнити свої потреби. Результати проведеного емпіричного дослідження показали, що метою більшості кривдників (79,8%) Харківського регіону при вчиненні насильства у своєму сімейному житті було заподіяння потерпілій особі фізичного болю. Неможливість вирішувати конфліктні питання мирним шляхом, неспроможність перетворювати свої негативні емоції та впевненість у наявності права чинити біль іншій особі – все це притаманно особі кривдника.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі висновки:

1. Під час проведення дослідження 103 архівних кримінальних проваджень пов'язаних з домашнім насильством, які були розглянуті районними судами м. Харкова та Харківської області за період 2016–2019 рр., нас цікавили найбільш типові дані про особистість злочинця, який вчинив домашнє насильство. Саме ці дані необхідно враховувати при розробці заходів запобігання та протидії, що на даний момент, на нашу думку, є єдиною можливістю вплинути на зменшення поширення домашнього насильства.

2. На основі отриманої інформації ми можемо запропонувати типовий портрет кривдника – це особа чоловічої статі, від 35 до 39 років, з середньою освітою, у якого переважно відсутнє постійне місце роботи, або який має тимчасовий заробіток, неодружений, або перебуває у фактичних шлюбних відносинах, та який вчинив домашнє насильство у стані алкогольного сп'яніння або без такого.

3. Рівень середньої освіти та відсутність постійного місця роботи у більшості кривдників свідчить про низький культурний рівень та відсутність моральних цінностей.

4. Результати нашого дослідження дозволяють говорити про те, що під час вчинення домашнього насильства перебування осіб між собою у зареєстрованому шлюбі не є обов'язковим. Показники шлюбності розподілились майже порівну. Але більшість засуджених проживали разом з потерпілими в одному помешканні.

5. Емпіричне дослідження показало, що більшість кривдників не мало у дитинстві моделі повної щасливої сім'ї, в якій застосування насильства не є повсякденною нормою. Більшість осіб виховувались лише матір'ю, що наклало певний відбиток на їх навички у створенні власних родин.

6. Характеризуючись негативно у сім'ї, кривдники ведуть зовсім інше соціальне життя, демонструючи стороннім особам лише позитивні якості, що нерідко стає причиною відмови потерпілій особі у наданні допомоги.

7. Більше половини фактів домашнього насильства було вчинено у стані алкогольного сп'яніння, що стало вирішальним у виборі моделі поведінки кривдника.

8. Попередні судимості та час проведений в установах виконання покарань невідворотно впливають на особистість, на її соціальні навички, на можливість нормального сімейного життя в подальшому. Кожен третій кривдник раніше був засуджений, як до створення сім'ї, так і після цього. Більшість з раніше засуджених осіб мали 2 та більше судимостей та провели в місцях несвободи від 3 до 10 років.

9. Проведене нами дослідження виявило неефективність вимоги систематичності при кваліфікації домашнього насильства, оскільки лише невелика частина засуджених раніше притягувалась до адміністративної відповідальності.

10. Неможливість оволодіти своїми емоціями вольовими зусиллями та бажання перенести свою злість в страждання жертви – це ті якості, якими наділена особа домашнього кривдника. Бажаючи у будь-який спосіб самоствердитись, кривдники чинять фізичний та психологічний тиск на осіб, які в силу своїх почуттів до злочинця є дуже вразливими.

11. Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила домашнє насильство – це не просто набір випадкових ознак, це система взаємопов'язаних кримінологічно значущих якостей, які виявились у злочинця під впливом різних факторів. Дослідження їх у тісній взаємодії підштовхує до розробки та впровадження заходів запобігання та протидії домашньому насильству у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/pomsta> (дата звернення: 20.09.2020).
2. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/znevagha> (дата звернення: 20.09.2020).
3. Бандурка О.М., Левченко К.Б., Трубавіна І.М. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посіб. : у 2 т. Київ : Україна, 2011. Т. 1. 171 с.
4. Блага А.Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання) : монографія. Харків : Макаренко, 2014. 360 с.
5. Будьте щасливі. Сім причин, щоб не вступати в шлюб. URL: <https://nv.ua/ukr/health/happiness/shchastya-ne-vstupati-v-shlyub-nazvani-sim-prichin-zgidno-z-doslidzhennyam-50035910.html> (дата звернення: 20.09.2020).
6. Головкін Б.М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері : монографія. Харків : Нове слово, 2004. 252 с.
7. Гумін О.М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2323/vnulpurn201481030.pdf> (дата звернення 20.09.2020).
8. Казміренко Л.І., Кудерміна О.І., Мойсєєва О.Є. Психологія. Київ, 2015. URL: https://www.naiua.kiev.ua/files/kafedru/up/ridrych_psyxologiya.pdf (дата звернення 20.09.2020).
9. Корнієнко І.С. Алкогольне uzалежнення і психологічна дисфункція у сімейних відносинах. *Практична психологія і соціальна робота*. Київ, 1998. № 6-7. С. 46–48.
10. Крижна Л.В. Попередження злочинів, що вчиняються у сфері сімейно-побутових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2000. 19 с.
11. Крижна Л.В. Попередження злочинів, що вчиняються у сфері сімейно-побутових відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2000. 215 с.
12. Кримінологія. Загальна та особлива частини: підручник / за заг. ред.: В.В. Голіни. 2-ге вид. переробл. І допов. Харків : Право, 2009. 288 с. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/Kriminologia_2009.pdf (дата звернення: 20.09.2020).
13. Максимова Н.Ю. Психологічні складові ресоціалізаційного потенціалу сім'ї. *Український психологічний журнал*. Київ, 2017. № 3(5). С. 144–153. URL: file:///D:/User/Downloads/ukpsj_2017_3_15.pdf (дата звернення 20.09.2020).
14. Мошак Г.Г. Преступления и иные правонарушения, совершаемые в сфере семейных отношений, и их профилактика. Одесса : ОГМУ, 2001. 196 с.
15. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину : монографія. Київ : Атіка, 2002. 143 с.
16. Як в'язниця змінює особистість людини. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-44073321> (дата звернення: 20.09.2020).

References:

1. Akademichniy tлумачnyi slovnyk [Academic explanatory dictionary]. URL: <http://sum.in.ua/s/pomsta> [in Ukrainian].
2. Akademichniy tлумачnyi slovnyk [Academic explanatory dictionary]. URL: <http://sum.in.ua/s/znevagha> [in Ukrainian].
3. Bandurka, O.M., Levchenko, K.B., Trubavina, I.M. (2011). Sotsialna i korektsiina robota z osobamy, yaki vchynyly nasylystvo v simi [Social and correctional work with persons, who committed domestic violence] : navch.-metod. posib. : u 2 t. Kyiv : Ukraina. T. 1. 171 p. [in Ukrainian].
4. Blaha, A. B. (2014). Nasylystvo v simi (kryminolohichniy analiz i zapobihannia) [Domestic violence (criminological analysis and prevention)] : monohrafiia. Kharkiv : Makarenko. 360 p. [in Ukrainian].

5. Budte shchaslyvi. Sim prychnyn, shchob ne vstupaty v shliub [Be happy. Seven reasons not to marry]. URL: <https://nv.ua/ukr/health/happiness/shchastya-ne-vstupati-v-shlyub-nazvani-sim-prichin-zgidno-z-doslidzhennyam-50035910.html> [in Ukrainian].
6. Holovkin, B.M. (2004). Kryminolohichni problemy umysnykh vbyvstv i tiazhkykh tilesnykh ushkodzen, shcho vchyniaiutsia u simeino-pobutovii sferi [Criminological problems of premeditated murders and grievous bodily harm committed in the domestic sphere] : monohrafiia. Kharkiv: Nove slovo. 252 p. [in Ukrainian].
7. Humin, O.M. (2014). Kharakterystyka osib, yaki vchyniaut nasylstvo v simi [Characteristics of persons, who committed domestic violence]. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2323/vnulpurn201481030.pdf> [in Ukrainian].
8. Kazmirenko, L.I., Kudermina, O.I., Moisieieva, O.Ye. (2015). Psykholohiia [Psychology]. Kyiv. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/up/pidrych_psuxologiya.pdf [in Ukrainian].
9. Korniienko, I.Ie. (1998). Alkoholne uzalezhnennia i psykholohichna dysfunksiiia u simeinykh vidnosynakh [Alcohol dependence and psychological dysfunction in family relationships]. *Praktychna psykholohiia i sotsialna robota*. Kyiv. № 6–7. P. 46–48 [in Ukrainian].
10. Kryzhna, L.V. (2000). Poperedzhennia zlochyniv, shcho vchyniuiutsia u sferi simeino-pobutovykh vidnosyn [Prevention of crimes committed in the area of family and domestic relations]: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Nats. akad. vnutr. sprav Ukrainy. Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].
11. Kryzhna, L.V. (2000). Poperedzhennia zlochyniv, shcho vchyniuiutsia u sferi simeino-pobutovykh vidnosyn [Prevention of crimes committed in the area of family and domestic relations]: dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08 / Nats. akad. vnutr. sprav. Kyiv, 2000. 215 p. [in Ukrainian].
12. Danshyn, I.M., Holina, V.V., Valuiska, M.Yu. (2009). Kryminolohiia. Zahalna ta osoblyva chastyny: pidruchnyk [Criminology: General and Special parts]. 2-he vyd. pererobl. I dopov. Kharkiv : Pravo. 288 p. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/Kriminologia_2009.pdf [in Ukrainian].
13. Maksymova, N.Yu. (2017). Psykholohichni skladovi resotsializatsiinoho potentsialu simi [Psychological components of family resocialization potential]. *Ukrainskyi psykholohichnyi zhurnal*. Kyiv. № 3 (5). P. 144–153. URL: file:///D:/User/Downloads/ukpsj_2017_3_15.pdf [in Ukrainian].
14. Moshak, H.H. (2001). Prestupleniia i inye pravonarusheniia, sovershaemye v sfere semeinykh otnoshenii, i ikh profilaktika [Crimes and other offenses committed in the sphere of family relations and their prevention]. Odessa: OGMU. 196 p. [in Russian].
15. Savchenko, A.V. (2002). Motyv i motyvatsiia zlochynu [Motive and motivation of the crime]: monohrafiia. Kyiv : Atika. 143 p. [in Ukrainian].
16. Yak viaznyiatsia zminiue osobystist liudyny [How prison changes person's personality]. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-fut-44073321> [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.1.40>

NADZÓR PROKURATORSKI NAD ZAPEWNIENIEM PRAWA DO WOLNOŚCI I NIETYKALNOŚCI OSOBISTEJ

Victoria Mirkovets

student studiów podyplomowych Otwartego Międzynarodowego Uniwersytetu Rozwoju Człowieka

„Ukraina” (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-1083-2519

e-mail: tos2009@gmail.com

Adnotacja. W artykule autor bada problematyczne kwestie zabezpieczenia prawa do wolności i nietykalności osobistej przy stosowaniu środków zabezpieczenia postępowania karnego. Autor przeanalizował podstawowe uprawnienia prokuratora i różne punkty widzenia na temat celowości wydzielenia nadzoru nad przestrzeganiem praw i wolności człowieka w ramach nadzoru prokuratorskiego, ponieważ prokurator jest oskarżycielem. Ustalono, że nadzór prokuratorski stanowi skuteczny system środków procesowych zapewniających prawo do wolności i nietykalności osobistej przy stosowaniu środków zabezpieczenia postępowania karnego. Przeanalizowano różnice w regulowaniu uprawnień prokuratora do zapewnienia prawa do wolności i nietykalności osobistej w przepisach o różnym poziomie, a także przeanalizowano kwestię rozwiązania problemu powielania uprawnień prokuratora i sędziego śledczego. W wyniku przeprowadzonej analizy cech merytorycznych i treści nadzoru prokuratorskiego odgraniczono go od kontroli sądowej.

Słowa kluczowe: nadzór prokuratorski, regulacja uprawnień prokuratora, znaki i treść nadzoru prokuratorskiego, kontrola sądowa, zabezpieczenie prawa do wolności i nietykalności osobistej.